



Lâmiî Çelebi'nin Latîfeler'ini Değer Odaklı Okumak

Value Based Reading of Lâmiî Çelebi's Latîfeler

Yaşar Uzun¹

¹Uzman Denetçi, Sayıştay Başkanlığı, yasaruzun@sayistay.gov.tr, Orcid ID: 0000-0003-3803-0611

MAKALE BİLGİSİ

Anahtar Kelimeler

Etik
Letâifnâme
Lâmiî
Denetim
Adalet

Makale Geçmişi:

Geliş Tarihi: 05 Nisan 2021
Kabul Tarihi: 23 Ocak 2022

ARTICLE INFO

Keywords

Ethics,
Letâifnâme
Lâmiî
Audit
Justice

Article History:

Received: 05 April 2021
Accepted: 23 January 2022

ÖZET

Toplumu iyi şekilde yönetmek isteyen devlet yöneticileri, yönetim işinde kendilerine yardımcı olacak kamu görevlilerini de iyi yönetmelidirler. Kamu görevlileri etik değerlere uygun şekilde nasıl yönetilmelidir? Davranışların kültürel boyutu da dikkate alınır, kültürel kaynaklarımız rehberlik ederek bu sorunun cevabını bizlere sunabilirler. Söz konusu kültürel kaynaklarımızdan birisi de “Letâifnâme” türünde yazılan ve nükteli, düşündürücü yaşam hikâyelerini konu alan kitap hâline getirilmiş yazılı eserlerdir. Bu çalışma; Bursalı Lâmiî Çelebi'nin “Latîfeler” adlı eseri üzerinde bir analiz yaparak onun değerlere dayalı bir kamu yönetimi açısından nasıl bir düşünce yapısına sahip olduğu, günümüz etik yönetim anlayışı gerekliliklerinin onun düşünce yapısında karşılıklarının olup olmadığı hakkında farkındalık geliştirmek amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmanın sonucunda, kurumlar ve kavramlar değişse de, Lâmiî'nin eserinin kamuda günümüz etik yönetim gerekliliklerine karşılık gelecek bakış açılarına bizlere sunduğunu ifade etmemiz mümkündür.

ABSTRACT

Good management of public officials is one of the success factors to manage public well. So, how can public officials be managed ethically? In order to find out an answer for this question, cultural dimension leading behaviours of public officials should be taken into account and thus, our cultural resources can guide us. One of our cultural resources is the works written in the form of “Letâifnâme”. Letâifnâme includes funny, thought provoking short stories on social life. The purpose of this paper is to analyse the work of Lâmiî Çelebi of Bursa titled “Latîfeler” in order to understand Lâmiî Çelebi's thoughts on ethics management of public sector and thereby, to raise awareness regarding to whether he has an equivalent understanding corresponding to today's ethics management requirements for public sector. Having analysed the work, we can say that though institutions and concepts have changed, Lâmiî's work, Latîfeler, includes equivalent understanding principles and approaches corresponding to today's ethics management requirements for public sector.

Halkın iyi yönetilebilmesinin başarı sırlarından birisi, onlara kamu hizmetini üretecek ve sunacak olan kamu görevlilerinin iyi yönetilmesini sağlamaktır. İyi yönetim, kamu ahlakının gerektirdiği, hizmet üretim ve sunumunda göz önünde bulundurulması gereken değerlerin kamu görevlilerinin davranışlarına gönüllü şekilde sirayet etmesini sağlayıcı yönetim yaklaşım ve uygulamalarıyla doğrudan alakalıdır. Sahip olduğumuz kadim bilgi uyarınca yöneticilerin temel misyonu olan adalet üzere bir yönetimi sağlayabilmek, kamu görevlilerinin de değerlere dayalı bir anlayışla yönetilmelerini elzem kılmaktadır. Bir toplumun değerlere dayalı olarak yaşamasını sağlamak, sadece yöneticinin tek başına yapabileceği bir iş olmayıp, aynı değerleri özümseyen ve uygulayan kamu görevlilerinin ve kamu teşkilatının varlığına da ihtiyaç vardır. Kamu yararı, tarafsızlık, eşitlik gibi değerlere uygun kamu hizmeti üretmeyen ve sunmayan kamu görevlilerinin (yöneticiler dâhil) etik değerlere uygun olmayan davranış ve tutumlarının yol açabileceği kamu itibar kaybı, kamu zararı, hata, usulsüzlükler, can ve mal güvenliğinin ortadan kalkması gibi toplumsal maliyetler düşünüldüğünde, değerlerle yönetimin ne denli ciddi bir yaklaşımla ele alınması gerektiği aşikârdır.

Kamuyu yönetenler, kamu ahlakının öngördüğü etik değerleri nasıl uygulanabilir hâle getirebilirler? Etik değerlere uygun bir yönetim, diğer bir deyişle etik şekilde yönetmek nasıl sağlanabilir? Aranılan cevabı bulmak, kamu görevlilerinin davranışlarına

yön veren kültürel boyutu da göz önüne almayı zorunlu kılmaktadır. Davranış şekillerimizin birey, aile, toplum ve yönetim olarak içerisinde yaşadığımız kültürel iklimden etkilendiği ve etkileneceği göz önüne alınırsa, kültürümüzü oluşturan kaynaklara başvurmanın değerlere dayalı bir yönetimin (etik yönetimin) esaslarına ulaşılmasında bizlere rehberlik edeceği düşünülmektedir. Yaşayan bir toplumu “kökü mazide olan atı” olarak değerlendiren Meriç’e (2009, s. 540) göre, medeniyetlerin anahtarı birikimdir ve milleti millet yapan temel unsur hafızadır. Kültürel kaynaklarımız da bu hafızanın oluşumunda önemli bir yapı unsurudur ve geçmişten gelen kadim bilginin özünü bugünün meselelerine bakabilmemizde bizlere kılavuzluk ederler. Genel kabul görmüş değerlere dayalı olmayan “gücün ahlakı” yerine “ahlakın gücünü” arttırmaya yönelik yönetim anlayışı arayışları kültürel kaynaklarımızda da yerini alarak bugünün ve gelecek insanın keşfetmesini beklemektedirler. Bahse konu kültürel kaynaklarımızdan birisi de “letâifnâme” olarak adlandırılan yazılı eserlerdir.

“Letâifnâme”, “latife” kelimesinin çoğulu olan “letâif” ve “-nâme” sözcüklerinden oluşan birleşik bir kelimedir. Lügatte, latife “güldürecek tuhaf ve güzel söz, hikâye, şaka” (Develioğlu, 2006, s. 543) ve “-nâme” sözcüğü ise “yazılı, yazılmış, küçük kitap” manalarına gelmektedir (Develioğlu, 2006, s. 804). Bu çerçevede “letâifnâme” sözcüğüne “güldüren hikâye veya şaka kitabı” olarak anlam yüklenebilir. Letâifnâmeler, latife türünden güldürücü kısa metinleri bir araya getiren eserlerin ortak adıdır (TDİ, 2020). Latifenin Osmanlı devri edebiyatı içinde edebî bir terim halini alarak kullanılması XVI. yüzyıldan sonradır. Bu dönemden itibaren latifelerin toplanıp yazıldığı mecmualara “letâif, letâifnâme” adı verilmiştir. Latifeler müstakil bir eser içinde bir araya getirildiği gibi çeşitli konulardaki eserlerde de yer almıştır (Karataş, 2019, s. 205). Letâifnâmeler, hikmet, mizah, yergi ve sosyal hadiselerle dair yaşanmış veya rivayet edilmiş bazı kısa olayların ele alındığı bir türdür. Genellikle derleme hikâyelerden oluşturulurlar (Öztürk, 2017, s. 75). Letâifnâmeler ibret verici, düşündürücü ve eğlendirici hikâye ve fıkra ihtiva eden kitapçıklardır. Bunlarda anlatılan hikâyeler sadece okuyucuyu eğlendirmek için değil, aynı zamanda ona bilgi, görüş ve anlayış kazandırmak için seçilmektedir. Maksat, anlayışlı kişilere ibretlik birer ders vermektir (Çavuşoğlu, 1995, s. 23-24’den akt. Ekinci, 2013, s. 751).

Bu çalışmanın amacı, bir “letâifnâme” örneği olarak Bursalı Lâmiî Çelebi’nin “Latifeler” adlı eseri üzerinde bir analiz yaparak onun değerlere dayalı bir kamu yönetimi açısından nasıl bir düşünce yapısına sahip olduğu, günümüz etik yönetim anlayışı gerekliliklerinin onun düşünce yapısında ne tür karşılıklarının olduğu hakkında farkındalık geliştirmektir. Bu bağlamda çalışmamızda öncelikle bir kavramsal çerçeve sunulacak, ardından eser ve müellifi hakkında bilgiler verilerek günümüz etik yönetim gerekliliklerinin eserde nasıl karşılık bulduğu hakkında bir analiz ve değerlendirme çalışması yapılacaktır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Ortak kullanımdaki pek çok sözcük gibi, “etik” teriminin de çok farklı anlamları vardır. En sık kullanımlarından birine göre etik; insanların, davranışlarını kendilerine göre düzenlediği bir ilkeler sistemi ya da dizisini ifade etmektedir (Stroll vd., 2014, s. 11). Genelde bir ahlak sistemi olarak adlandırılan etik, iyi ve kötü kavramları üzerinde durarak bunları tam manasıyla tanımlamayı amaçlar ve hedefi istenen “iyi”yi tanımlayabilmektir (Kaplan, 2009, s. 344). Tutum ve davranışların “doğru” ya da “yanlış” olduğunu sorgulamaya yönelik bir kavram olarak etiğin, düşünce bağlamında gözetilmesi durumunda kamu yönetimlerinin ahlakilik çitasını yükseltmeye katkı sunacak bir kavram olduğu söylenebilir. Kamu görevlilerinin davranışlarını etik açıdan sorgulamaları ve değerlere uygun davranış sergilemeleriyle, kamu gücünün genel kabul görmüş değerler ekseninde kullanımı teşvik edilerek “gücün ahlakı” yerine “ahlakın gücünün” hâkim olmasına destek sağlanmış olacaktır. Bu noktada, etik açıdan değerlendirilen davranışların “doğru-yanlış”, “iyi-kötü” vasıflandırmasına kaynaklık edecek ahlaki esasların her iki dünya saadetini sağlayacak bir anlayışa dayanması gerektiği Türk İslam yönetim geleneğinin genel kabul gördüğü bir yaklaşım olduğunu hatırlamak gerekir.

Kamu yönetiminde etik düşüncenin hâkim kılınmasını isteyen yönetime “etik yönetim” denir. Etik yönetim etiği yönetmek, etik düşüncenin ve dolayısıyla “doğru” davranışın devletin bütün teşkilat ve kademelerinde yaşatılması için uğraş gösteren yönetimdir. Etik yönetim, kamu itibarını önemseyen ve önemseten bir yönetim anlayışıdır. Etik yönetim, değerlere uygun yaşamları istenen topluma, kendi bünyesinde sergilediği değer odaklı bir yaklaşımla örnek olan yönetimdir. Etik yönetim, kamuda etik yönetim gerekliliklerinin neler olduğu noktasında farkındalığa sahiptir ve bu gereklerin kamu yaşamında karşılanması için sürekli bir gayret sarf eder.

Bursalı Lâmiî Çelebi’nin değerlere dayalı bir kamu yönetimi açısından nasıl bir düşünce yapısına sahip olduğunu anlayabilmek için günümüz etik yönetim anlayışı gereklilikleri doğrultusunda bir değerlendirme çerçevesine ihtiyaç vardır. OECD’nin geçmişte “etik altyapı” (OECD, 2005), yakın zamanda “kamu dürüstlüğü” (OECD, 2017) gibi kavramlar üzerinden günümüz kamu yönetimleri için geliştirmiş olduğu etik yönetim çerçeveleri, bu çalışmaya konu eserin analizinde de bir değerlendirme aracı olarak hizmet sunacaktır. Bu çerçevelere bakıldığında günümüz kamu yönetimlerinde etik anlayışı geliştirmeye yönelik rehberlik hizmeti sağlanabilmesi için etik kodlara, etik eğitimlere, etik liderliğe ve etik danışmanlığa ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Etik yönetimin “insan” unsuru yönüyle güçlendirilmesi açısından değer odaklı çalışan politikaları ve yönetim yaklaşımları da bu çerçevelerde dikkate alınmış, bu doğrultuda kamuda istihdam politikalarının (işe alma, yetiştirme, görevlendirme vb.) değer odaklı geliştirilmesi ve uygulanması gerekliliği öngörülmüştür. Söz konusu çerçeveler, kamuda etik

dışı davranışla mücadele açısından gerekli izleme ve kontrol yaklaşımlarının ihdas edilmesini de önemsemektedir. Bu yaklaşımlar kamuda risk yönetimi, şeffaflık ve hesap verebilirlik, ihbar ve şikâyet müesseselerinin, denetim ve yargı fonksiyonlarının güçlendirilmesi gibi pek çok unsurun varlığını zorunlu kılmaktadır.

2. LATİFELER HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Bursalı Lâmiî Çelebi tarafından derlenen ve oğlu Abdullah Çelebi tarafından son şekli verilen Latifeler, Allah'a (CC) hamd, Hz. Peygamber'e, muhterem ailesine ve ashabına dualar ile başlamaktadır. Lâmiî'nin bu eseri, beş bölümden oluşmaktadır: Eserin birinci bölümünde ilim ve hikmet sahibi kimselerin şaka ve cevaplaşmalarına; ikinci bölümünde, divane kimselerin şaka ve latifelerine; üçüncü bölümde, zamane erbabının (hüküm ve hükümet erbabı ile ilim ve marifet sahiplerinden zuhur eden latifeler, diğer hayal ve iş erbabı ile başka milletlere mensup olanlardan sadır olan latifeler) söyleşmelerine; dördüncü bölümde, aile içi şakalaşmalara; beşinci bölümde ise dilsizler zümresindekilerin dilinden renkli hikâyelere yer verilmiştir. Her bölümde, bahsedilen latifeleri desteklemek veya biraz daha açıklık getirmek üzere nazım, kıt'a, şiir, mesnevi şeklinde beyitlerin eklendiği görülmektedir.

Abdullah Çelebi; babasının hazırladığı latifelerden oluşan çalışma parçalarını kendisine incelemesi için verdiğini, babasının onları yakmak istediğini, ama içindeki hikmetli sözlerin kaybolmamasını istediği için vazgeçtiğini anlatır (Lâmiî'î-zâde, 1994, s. 17-19). Abdullah Çelebi son şeklini verdiği eserde, babasının irşat edici nükteleri ile gafillerin kalplerini uyandırmak istediğini belirtir (Lâmiî'î-zâde, 1994, s. 36). Ona göre bu latifeler ve eserde yer alan diğer izahat, eğlence ve şaka sebebiyle değil altında gizli bulunan faydaların elde edilmesi için yazılmıştır (Lâmiî'î-zâde, 1994, s. 37).

Bu eserin yanı sıra Türk edebiyatında başka letâifnâmelerin de mevcut olduğunu hatırlamakta yarar vardır: Örneğin; XV.yy'ın sonunda yaşamış olan Vahyî'ye ait letâifnâme, Nusuhi'nin (XVI.yy. başları) Letâif'i, Zati'nin (öl. 1546) Letâif'i, Cinani'nin (öl.1595) Bedâiyu-l Âsâr'ı, Hüsâm Şahraviyü'l-Gülûgi'nin (XVI.yy.) Harnâme'si vb (Pala, 2020, s. 287). Ayrıca, Fars edebiyatında da (Sa'dî-i Şîrâzî'nin Gülîstân, Ubeyd-i Zâkânî'nin Risâle-i Dilgüşâ ve Câmî'nin Bahâristân'ı gibi) latife türü kısa ve öz hikâyelere yer verilen eserler mevcuttur (Altunel, 2003, s. 110). Bu eserler, bireysel ve toplumsal yaşamda adaletin sağlanmasına yönelik davranış ve yönetim kodlarına ışık tutmakta, içerdikleri mesajlar itibarıyla günümüzün ve geleceğin yönetim anlayışının gelişimine katkı sunmaktadırlar.

3. MÜELLİF LÂMÎÎ ÇELEBİ'YE DAİR

“Latifeler” adlı eserin üzerinde her ne kadar Lâmiî'î-zâde Abdullah Çelebi yazsa da eseri hazırlayan kişi bu eserin babası Lâmiî Çelebi'ye ait olduğunu söylemektedir (Tökel, 2011, s. 312). Lâmiî Çelebi (1473), Evliya Çelebi'nin “ruhaniyetli bir şehirdir” diye bahsettiği Bursa'nın (Tanpınar, 2006: 93) bağrında doğup yetişmiş güzide bir şahsiyettir. Fatih Sultan Mehmed (1451-1481), II. Bayezid (1481-1512), Yavuz Sultan Selim (1512-1520) ve Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) devirlerini gören Lâmiî Çelebi, zamanının en önemli edebiyat ve kültür adamlarından biri olarak bilinir (Yediyıldız, 2011, s. 69). Lâmiî Çelebi, ömrü müddetince telif ve tercüme çok sayıda eser kaleme almıştır. O, dini, tasavvufi, ahlaki sahadaki manzum ve mensur eserleriyle edebiyatımızın en velut simalarından biri olmuştur. İlimle sanatı şahsiyetinde maharetle buluşturan bilge şair Lâmiî Çelebi, geçmişten bugüne pek çok ilmi çalışmaya da kaynaklık etmiştir (Eroğlu, 2011, s. 118). Lâmiî Çelebi, çok iyi bildiği Arapça ve Farsça sayesinde İslâm coğrafyasının edebiyat ve tasavvuf birikimini iyi değerlendirmiş, bilhassa Molla Câmî'nin Farsça eserlerini tercüme ederken nazım ve nesirdeki başarısının en üst seviyesine çıkmıştır. Lâmiî, nasihatleriyle iyi bir önder, aynı zamanda kâmil bir mutasavvıftır. O, gök bilimi ve tıpla da ilgilenmiştir (Esir, 2011, s. 284). Bilgisi ve eserlerinin çokluğu yüzünden ona Osmanlıların Câmî'si demişlerdir (İsen, 1999, s. 275).

4. LATİFELER'DE ETİK REHBERLİĞE BAKIŞ

Kamu yönetimlerinde etik yönetim anlayışının geliştirilmesinde kamu görevlilerine rehberlik edici bir takım faaliyetlerin sürdürülebilir şekilde yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, kamu görevlilerinden beklenen davranış standartlarının (etik kodların) tarif edilmesi, bunların kamu görevlilerine eğitim faaliyetleri aracılığıyla tanıtılması ve benimsetilmesi, yöneticilerin davranışlarıyla maiyetinde çalışanlara rol model olmaları, kamu görevlilerinin günlük yaşamda karşılaştıkları etik ikilem ve sorunlar karşısında bilgi desteği alabileceği danışmanlık müesseselerinin ihdas edilmesi “etik davranışın” geliştirilmesine ve sürdürülmesine rehberlik edici katkı sunacaktır. Aşağıda, Latifelerde bu alanlara karşılık gelen etik rehberlik tavsiyelerine yer verilmektedir:

4.1. Latifeler'de Etik Değerler ve Davranış Kuralları

Kamu görevlilerinin uymaları gereken yazılı değerler, ilkeler ve kurallar manzumesi olarak da tarif edilen kamu yönetimi etik davranış kodları, kamu görevlilerine doğrudan, etkileşimde buldukları kişilere de bunlara uygun davranış sergilenmesi

yönünde dolaylı olarak sorumluluklar yüklemektedir. Etik kodlar, halkla devlet görevlileri arasındaki davranış beklentilerinin sınırlarını tanzim ederek ideal bir etkileşim alanını tarif ederler.

Lâmiî'nin bu çalışmaya konu eserinde yer verdiği latifeler ve diğer sözler, okuyucusuna vermek istediği ana mesajlar itibarıyla "değerlerden" ari değildir. O, insan yaşamının ve kamu yaşamının mutlu ve huzurlu şekilde bir düzen içerisinde sürdürülebilmesi için değerleri temel referanslar olarak almakta, kimi yerde doğrudan kimi yerde ise dolaylı olarak kısa hikâyeler ve manzum sözler yoluyla bizlere bunların önemini hatırlatmaktadır. Onun eserinde yer verdiği değerler ve ilkeler, bireye ve (doğrudan ya da dolaylı olarak) kamu görevlilerine hitap etmektedir.

Lâmiî'nin eserinde yer verdiği etik değerlerden bazıları şunlardır: "Adaletli olmak", "hırslı olmamak", "tamahkâr olmamak", "dürüstlük", "kanaatkâr olmak", "akıllı davranmak", "çalışkanlık" vb. Öte yandan Lâmiî'nin eserinde, kamu görevlilerine yönelik etik kod geliştirme veya güncelleme çalışmalarında istifade edilebilecek mahiyette ifadeleri görmek de mümkündür:

- "Rüstemi bir güçle kimsenin malını alma. Bu yaşlı dünyanın (gücü ve kuvvetiyle meşhur Zal oğlu) Rüstem'e ne yaptığını duymadın mı? Zaman güçlü insanlara ne yapmıştır, ayaklarının altına bak da gör!" (Lâmiî'î-zâde, 1994, s. 158);
- "Tenha olsun kalabalık olsun edep her yerde güzeldir. Ey şuh (oynak, serbest yaratılışlı) sakın kendinden geçip açılıverme. Şakayı bırak." (Lâmiî'î-zâde, 1994, s. 288);
- "Sakın gözünü gaflet, dalgınlık bağlamasın. Çünkü pusuda gözü açıklar var." (Lâmiî'î-zâde, 1994, s. 344);
- "İşinde utanç verici bir şey olmasın istersen; yavaş ol, acele etmeyi bırak. Utancından başın önüne düşmesin (başkalarının yüzüne bakamaz hâle gelmeyeyim) dersin, Allah'ın yasak ettiği işleri terk et." (Lâmiî'î-zâde, 1994, s. 257);
- "Ey dost, dünya halkını gafil (bir şeyden haberi yok) sanıp uygunsuz işler yapmaktan sakın. Uyuyanlar ardında uyumayanlar vardır. Nice gizli işe tanık (şahit) bulunur." (Lâmiî'î-zâde, 1994, s. 155).

Lâmiî'nin bireye ve aynı zamanda kamu görevlilerine de ödevler yükleyen bu ve benzeri ifadeleri günümüz kamu yönetimlerinde etik kodların üstlendiği işlevleri karşılamaktadır. Bu ifadelerin, kamu yönetimlerinin kendi şartları, mevzuat yapısı vb. unsurlar dikkate alındığında, günümüzün ve gelecek insanının davranış kodlarının geliştirilmesinde dikkate alınabilir referanslar oldukları düşünülmektedir.

4.2. Latifeler'de Değerlerin Eğitimler Aracılığıyla Kazandırılması

Kamu görevlilerinin etik değer ve davranış kurallarına dair farkındalıklarının geliştirilmesi, kurumsal etik kodların taşıdığı önem ve anlam hakkında bilgi sahibi olmaları açısından eğitim ve öğretim faaliyetlerinin etkin ve sürdürülebilir şekilde uygulanması önem taşımaktadır.

Lâmiî, doğru davranışı bilmenin ve öğrenmenin önemine Kur'an-ı Kerim'de yer alan bir ayet (Zümer Suresi/9) üzerinden vurgu yapmaktadır: De ki "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu!" (Lâmiî'î-zâde, 1994, s. 207). Bilgiye erişenlerin gerekli ahlaki olgunluğa da erişeceğinin bilincinde olan müellife göre, bilgi ile insan doğruyu yanlıştan ayırt edebilir ve hataya düşmekten sakınır: "Hayrı şerden (iyiyi kötüden) ayırt edemeyen nasıl günahlardan perhiz eder (uzak durur). Dünyada iş bilgi ile olur; hata ve eksiklik işsiz kazançtır." (Lâmiî'î-zâde, 1994, s. 231). Onun "doğru davranışı" öğrenme yolunda öngördüğü yaklaşımlardan bazıları şunlardır:

- Kurumsal eğitimler: Lâmiî, kamu yönetiminde kamu ahlakına ait değerlerin ve kuralların öğretilmesi ve öğrenilmesi gerektiğini düşünmektedir. O, bir latifede, "tavuk" ve "doğan" sembollerinin diyalogları üzerinden doğru davranışı öğrenmede kurumsal eğitimlere olan ihtiyacı dile getirmektedir: (Tavuk doğana hitaben) "Padişahlardan talimi ve âlimlerden telkini böyle mi aldın?" (Lâmiî'î-zâde, 1994, s. 352) diye sorar.
- Dinlemek: Eserde doğru davranışı can kulağıyla dinleyip öğrenme noktasında önemli tavsiyelere rastlanmaktadır. Örneğin: "Dünyada her ne kadar bin korku ve çekimle de yaşasa, kişiye sohbet tesir eder" (Lâmiî'î-zâde, 1994, s. 224). Müellif, doğru davranış bilgisinin kaynağına ulaşmada vaaz ve nasihatlerin önemli olduğuna da işaret ederek kutsal değerlere vakıf olmanın bu değerlerin desteklediği kamu hizmeti değerlerine ilişkin gerekli bilincin kazanılmasında etkili olacağına da işaret etmektedir (Lâmiî'î-zâde, 1994, s. 210).
- Okumak: Lâmiî, her iki dünyada mutluluğun ve huzurun anahtarı olan doğru davranışı öğreten faydalı bilgileri öğrenmenin, bu bilgileri içeren eserleri okumanın önemli olduğunu düşünmektedir. Eserde, şehrin memurlarından birisi ile bir meczup arasında geçen bir diyalog üzerinden kişinin hayatında (mesleki ve sosyal yaşamında) utanmasını önlemeye çalışacak eserleri okumasının yararlı olacağı anlatılmaktadır (Lâmiî'î-zâde, 1994, s. 165).

4.3. Latifeler'de Etik Liderlik

Erdemli idareciler, günümüz yönetim bilimi literatürüyle "etik liderler", yönettiği geminin dümenini etik değerlerden sapmadan yöneten, bunun için gerekli her türlü tedbirleri alan ve uygulayan liderlerdir.

Çalışmaya konu esere “etik liderlik” açısından bakıldığında Lâmiî'nin bizlere erdemli bir yöneticilik açısından gerekli yönetim surlarını sunduğunu görmekteyiz. Lâmiî, eserinde ilk önce lidere duyulan ihtiyaca işaret etmektedir: “Bir memleket sahipsiz kalmamın, ev (bark), yurt (yuva) karmakarışık olur” (Lâmiî-zâde, 1994, s. 191).

Lâmiî'ye göre yönetici etik liderliğin gereği olarak adalet sahibidir. Haksız yere kimseye zulmetmez: “Vilayetin şahı (yöneticisi) zulmü ve cefayı adet ederse, yiyecek ve içecek lezzetsiz ve tatsız olur. Dünyada ülkeye sıhhat ve parlaklık adaletlidir. Sıhatsız adama yediği içtiği yaramaz” (Lâmiî-zâde, 1994, s. 128). Ona göre erdemli bir yönetici, maiyetindekilere değer veren, onları incitmeden yöneten kişidir. Onun Anadolu irfanını temsil eden bakış açısı eserinde yer verdiği şu ifadeler ile kendisini göstermektedir: “Huzurundan (varlığından dünyada) bir karınca bile incinmesin. Gönül incitmeden amirlik yap, kul olan kendisine verilene yapandır. Bugün dünyaya Timur olmaktan ne fayda var? Yarın karıncanın ayağı altında kalacak olduktan sonra” (Lâmiî-zâde, 1994, s. 88).

Müellifimiz, eserde yöneticinin tevazu sahibi olmasının önemine vurgu yapmaktadır: “Ateş baş çektiği için dumanı göklere çıktı. Toprak alçak olduğu için halifelikle taltif edildi.” (Lâmiî-zâde, 1994, s. 67). Etik liderlik vasıflarına sahip yöneticinin mutluluk ve huzur dolu bir yaşamı ve çalışma iklimi sağlayacağını öngören müellifimiz bu düşüncesini eserindeki bir hikâyede, bir divanenin Sultan Mahmud'a hitaben sarf ettiği bir ifade üzerinden bizlere sunmaktadır: “Evet (yemek) güzel pişmiş, amma sen bu vilayete şah ve bu ülkeye padişah olalı, kuyruğun bile yağı, tadı ve lokmanın hiç lezzeti kalmamış” (Lâmiî-zâde, 1994, s. 128).

Müellifimiz yöneticinin bilgi sahibi olmasının önemine vurgu yaparak iyi yöneticilik yapabileceğini öngörmektedir. Bilgiyle yöneten yönetici, idaresi bünyesinde kamu itibarına zarar verebilecek durumların da önüne geçecektir: “Âlemde dünyanın idaresi bilgisizler eline düşmesin. Yoksa can ülkesine çok kavga ve karışıklıklar getirir” (Lâmiî-zâde, 1994, s. 193). Müellifimiz eserinde “etik liderlik” uygulamaları sayılabilecek latife örneklerine de yer vermektedir:

- Eserde yer alan latifelerden birisinde, bir şairin dönemin vezirinin sarayına bir akşam gelerek kendisini “Tanrı misafiri” olarak tanıttığından ve bunun üzerine vezirin o şaire bir tepsi pişmiş balık ikram ettiğiinden bahsedilmektedir (Lâmiî-zâde, 1994, s. 55);
- Eser, etik davranması gereken bir yöneticinin vasıflarını olumsuz davranış sergileyen yönetici üzerinden anlatan latife örnekleri de içermektedir: Kızının soruları üzerine Ebu'l Gayna isimli şahıs, vezirin, kendisini dinlemediğini, konuşurken yüzüne bakmadığını, kendisine hiçbir şey (bağış, ücret, tavsiye vb.) vermediğini ifade eder (Lâmiî-zâde, 1994, s. 91).

4.4. Latifeler'de Etik Danışmanlığa Duyulan İhtiyaç

Kamu yaşamında kamu görevlilerinin nasıl davranmaları gerektiği konusunda danışmanlık desteği almalarını gerektiren durumlar olabilmektedir. İdare yöneticileri dürüst bir yönetim anlayışı için bu tür durumlarda kamu görevlilerine danışmanlık desteğini sağlamalıdır.

Lâmiî'ye göre, her işte doğru düşünceye kulak verilmeli ve buna göre adım atılmalıdır. Doğru düşünceyle hareket edildiğinde hatalı davranışın yapılmasına mani olunur ve doğacak zararlar engellenmiş olur: “Mülk/memleket içinde bozukluk olmamasını istersen, her zaman parlak görüşle (düşünceyle) iş yap” (Lâmiî-zâde, 1994, s. 191); “Rehberin (kılavuzun) Hakkın nuru olursa, ey gönül sahibi, Hakkı açıkça görürsün” (Lâmiî-zâde, 1994, s. 136). O, doğru aklın rehber edinilmesini bizlere tavsiye etmektedir: “Yaratılış karanlığından çık, akıl mumunu rehber et! Ey dost, parlak görüş bunu icap ettirir.” (Lâmiî-zâde, 1994, s. 375).

Lâmiî, yapılacak işlerde kıdemli ve tecrübeli kişilere danışılması gerektiğinin altını çizmekte ve bunu şu ifadeleriyle somut hâle getirmektedir: “Ey genç, kalbin üzülmeyen dersin yaşlıların görüşünü kabul et” (Lâmiî-zâde, 1994, s. 278). Kamu işlerinde doğru ve isabetli karar verebilmek için danışılacak kişi/-ler, bilgili ve arif olmalıdırlar: “Bilgisizin anlayışına uyma; deliline temas etse bile hep yanlıştır. Cahillik gayet büyük hastalıktır. “Bil ki, hastadan doğan bütün görüşler hastadır. Sakattır. Fakat arif kimse nereye kıyas yapsa, onda Hakkın nurunu esas alır. Her ne söylese güzel ve doğru olur” (Lâmiî-zâde, 1994, s. 249).

Lâmiî, eserinde yer verdiği latife örneklerinde danışmanın önemine ve danışılacak kişilerin vasıflarına değinmektedir. Eserde yer alan bir latifede, ticaretle uğraşan bir topluluğun bir değirmen yakınına geldiklerinde yağmur yağma ihtimali üzerine yakındaki bir köye gidip gitmemeleri gerektiği hususunda tereddüt geçirdikleri anlatılır. Topluluk neticede şu karara varır: “Geliniz, şu ihtiyar değirmenci ile konuşup danışalım: Danışma insanı kınanmaktan ve sonunda pişman olmaktan kurtarır. O ne derse onu yapalım. Onun tarif ettiği yoldan gidelim. Çünkü o, dünya değirmenini döne döne denemiş. Acı tatlı birçok günler görmüş, yaşlı ve tecrübeli bir ihtiyardır” (Lâmiî-zâde, 1994, s. 277).

5. LATİFELER'DE DEĞER ODAKLI ÇALIŞAN POLİTİKALARI VE YÖNETİM YAKLAŞIMLARI

Kamu hizmetlerini yerine getiren kamu görevlilerinin yönetilmesine dair politika ve uygulamaların değer odaklı tasarlanması ve uygulamaya konulması, kamu itibarı ve etik davranışın güvenceye alınması açısından temel bir zorunluluktur. Etik yönetim anlayışı açısından değerlendirildiğinde, kamu yönetiminde kurum misyon ve değerlerine uygun kişinin işe alınması, iş için

gerekli yetenekleri kazanması için yetiştirilmesi, doğru yerde görevlendirilmesi, adil şekilde ücretlendirilmesi, bu kişinin değerlere uygun performans sergilemesi ve hatalı davranışlardan kaçınması beklenir. Aşağıda, Latifeler’de bu alanlara karşılık gelen yönetim tavsiyelerine yer verilmektedir:

5.1. Latifeler’de Kamuda İşe Alma ve Yetiştirme Politikaları

Doğru işler, doğru kişilerle, işin gerektirdiği vasıflara haiz kişiler marifetiyle yerine getirilir. Bu özel yaşamda da böyledir, kamu yaşamında da. Çalışmamızın kamu yönetimi ekseninde olduğu göz önüne alınır, işe alımların hassasiyet gerektiren bir politika alanı olduğu yadsınmaz. Zira işe alınan kişilere, görev ve pozisyonlarına göre kamu gücü kullanma yetkisi verilecek, kamu kaynakları kullanılacak ve kamu bilgisine erişim imkânı sağlanacaktır.

Müellifimiz, eserinde devlete ait görevlerde erdemli kişilerin bulunmasının önemine dikkat çekmektedir: “İster baş ol ister külâh sahibi, kemal (olgunluk) sahibi insanların önünde yol toprağı ol” (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 50); “Şahım, iyi tabiatlı (yaratılışlı) kimseleri nerede görürsen onlara kul ol. Başı yüce olmak istersen yollarında biçare ol” (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 106). Lâmiî, kamu değerlerine uygun olmayan kişilerin göreve kabul edilmelerinin de uygun olmadığını bizlere şu sözler üzerinden ifade etmektedir: “Bozukları, Cenabı hakkın emirlerini yerine getirmeyen fena (insanları) ey dost yürü evine getirme. Bir an bile olsa yardakçıların (yağcı ve döneçlerin) yanına varıp oturma” (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 132). Lâmiî, Fatih Sultan Mehmet Han özelinde, gerekli yetkinliklere haiz kişilerin devlet işlerine alınması gerektiğini de bizlere hatırlatmaktadır (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 297).

Yukarıda da ifade edildiği üzere, dünyada işlerin bilgi ile yerine getirileceğini düşünen müellifin kamuda işe başvuranların işin gerektirdiği bilgilere sahip olup olmadıklarını ölçmeye olumlu baktığı düşünülebilir. Ona göre, kişi dilinin altında gizlidir: “Ey gönül sahibi, bil ki kişinin dili irfan hazinesinin kapısının kilidine anahtardır. Kapı bağlı (kapalı) olunca, içerde boncuk mu vardır inci mi bilinmez” (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 136). Lâmiî’nin penceresinden bakıldığında, kişinin kuruma aidiyetini, kurumsal değerlere bağlılığını, işle ilgili bilgilere vâkıf olup olmadığını ölçmeye yarayacak “mülakatlar”, işe alımlarda önemli olacaktır. Hiçbir sınama yapılmadan kişinin bir işe alınması durumunda ise hem işe alınan kişi, hem onun hizmetinden yararlanacak kişi/-ler zor duruma düşebileceklerdir. Lâmiî, bu durumu eserinde bir latife kapsamında ele almakta ve uzmanı olmadığı bir alanda iş/görev verilen bir meddahın üstlendiği sorumlulukları yerine getiremediğinden bahsetmektedir (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 234-235).

Öte yandan kamunun itibarını gözetecek, işin gerektirdiği vasıflara haiz kişilerin devlet makam ve pozisyonlarına getirilmesi hâlinde halka yararlılık sağlanacak, devletin temel misyonu olan adaleti sağlayarak halkın huzur ve mutluluğu gözetilmiş olacaktır. Lâmiî, eserinde yer verdiği bir latifede, bir sancakbeyinin çalıştırmak için alacağı hizmetlilerin seçiminde bir dostuna danıştığı ve onun da “Sultana (devlete) layık ve hizmete yararlı” olanın seçilmesini tavsiye ettiği anlatılmaktadır (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 212).

Liyakate sahip olmak, “iş yapabilir düzeye erişmek” anlamını da taşımaktadır ki, bu da bizi kamu görevlisinin işinde profesyonel olabilmesi açısından iyi şekilde yetiştirilmesi gerektiği noktasına götürmektedir. Lâmiî, eserinde iyi yetiştirilmeyen ve kendisini yetiştirmeyen görevlilerin kamuya yararlı olamayacağını ifade etmektedir: “Bilgisiz doktora kendini teslim eden kimsenin gönlü kırıldı, canı tehlikeye düştü demektir” (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 250). Ona göre, kişinin yetiştirilmesi, ilim öğrenmesiyle, iş uygulamasıyla, ders almasıyla ve araştırma yapmasıyla mümkün olabilecektir: “Bilgi, geçmişte ilim, iş yapma, ders ve bir şeyi derinliğine araştırıp incelemektir. Şimdi ise cahillik, aç gözlülük, vaaz ve lafız” (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 206). O, kendisini iyi yetiştirememiş görevlilerin düştükleri zor durumlara dair örnek hikâyelere muhtelif latifelerinde yer vermiştir ((Lâmi’î-zâde, 1994:245, 249, 251 vd).

5.2. Latifeler’de Kamuda Görevlendirme Politikaları

Kamu görevlilerinin yönetiminde adaleti sağlamanın bir yönünü de doğru ve etkin görevlendirme politikaları oluşturmaktadır. Lâmiî, bizlere görevlendirme politikalarında dikkate alınması gereken bir takım yararlı esaslar sunmaktadır. O, eserinde yer verdiği latife örnekleri üzerinden kamu hizmetinin sunum amacı ve etkinliği açısından yapılacak işin gerektirdiği vasıflara uygun görevlendirme yapılmasını tavsiye etmekte (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 244), bu vasıfların aranmaması durumunda ise sunulan hizmetin “hizmet” olmaktan çıkacağını ve amacından sapacağını ifade etmektedir (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 238).

Lâmiî’ye göre iş için görevlendirme yapılırken, işin gerektirdiği vasıfların “tamamının” aranması ve buna uygun görevlendirme yapılması önemlidir. Eserde, iş için gerekli ses kalitesine sahip ama yine iş için gerekli okur-yazarlık bilgisine sahip olmayan bir görevlinin hikâyesi üzerinden bu ihtiyaç dile getirilmektedir (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 242).

Müellifimiz, eserde yer verdiği bir latifede, Nuşirevan’ın oğlu Hürmüz’le hocası arasındaki geçen hikâye üzerinden işlerin doğru zamanda yerine getirilmesi gerekliliğini hatırlatarak, görevlendirmelerin de doğru zamanda yapılmasının esas olduğuna işaret etmektedir (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 83).

Eserde bir “divane” ve “bakkal ustası” arasında geçen bir hikâyede bakkalın elindeki satış malzemelerinden neden bir yemek yapmadığı sorgulanmaktadır. Müellif, yöneticilerin elleri altındaki üretim araç ve gereçleri ile görevlilerini atıl şekilde tutmaması, kamuya değer katacak şekilde üretim yapmalarını sağlaması gerektiğini bizlere mizahi bir dille anımsatmaktadır (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 146).

Öte yandan müellif, görevlendirmelerde kişilere taşıyamayacakları işlerin görev olarak yüklenmemesi gerekliliğini de hatırlatmaktadır. Görev dağılımında kişilerin iş görebilme kapasiteleri dikkate alınmalıdır (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 372).

Eser bizlere görev için gerekli deneyim ve tecrübenin görevlendirmelerde es geçilmesini de hatırlatmaktadır. Müellif, çift sürerken boyunduruğun kayışının kopması üzerine, yerine nazik bir tülbendi ikame eden Nasreddin Hoca üzerinden bu esasa dikkatlerimizi çekmektedir (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 168).

5.3. Latîfeler’de Kamuda Çalışanların Performanslarının Değerlendirilmesi, Ücretlendirilmesi ve Görevde Yükselme Politikaları

Kamu görevlilerinin yaptığı işlerin nitelik ve nicelik olarak hizmet standartlarına uygunluğunun değerlendirilmesi, kamu hizmetinin gerektirdiği performansın karşılanması açısından önem taşımaktadır. Müellifimize göre, başarılı performans ödüllendirilmelidir. O, bir latifesinde şahın huzurunda kaside okuyarak performansını sergileyen bir şairden bahseder. Sual üzerine kasidede olmayan bir beyti okuyarak şahın takdirini kazanan şaire, hesap ve ölçüye sığmaz ihsanlarda bulunulmaktadır (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 70).

Lâmiî, başarılı performans açısından yapılacak işlerin ve yapılma zamanlarının planlanmasını öngörmektedir: “İnsanın işi ve zamanı gözetip dikkate alması güzeldir. Çünkü sonra ah edip inlemesi fayda vermez” (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 361).

İnsanlar, işleri “iş standartlarına” uygun olarak yerine getirmelidirler. Müellife göre, akıllı kişi bir iş yapacağında onun manasını düşünür ve bildiklerini işine uygular (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 62).

Lâmiî, işlerin değerlendirilmesinde değerlendirme yapacak yöneticilerin yapılan işleri takip etmeleri gerektiğini önemsemektedir. Müellif, bu ihtiyacı şu ifade üzerinden bizlere bildirmektedir: “Bir işi doğru olarak gözünle görmeyince, bu halkın uçurmasına inanma” (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 209).

Lâmiî’nin eserinde yer verdiği diğer bir latifede, sultanın bu âlemde hiç kimsenin rahat yaşamadığını söylemesi üzerine, cevaben aşçıların ve sofracıların kazanma ve iş kaygıları olmaksızın rahat içerisinde sultanın sarayında yaşadıkları söylenmektedir (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 197-198). Lâmiî’nin bu latife ile çalışanların performanslarının değerlendirilmesinde işlerin ve bunları yapanların kendi özel şartları dikkate alınarak değerlendirilmeleri gerekliliğini bizlere anlattığı düşünülmektedir. Zira yapılan her işin kendisine göre bir önemlilik düzeyi vardır.

İnsan kaynakları yönetiminde performansla bağlantılı ele alınan konulardan birisi de ücretlendirme politikasıdır. Bir işin yerine getirilmesi için ortaya konan bedensel ve zihinsel emeğin karşılığı bir kavram olarak tarif edilen “ücret” kavramı, kamu görevlilerinin yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamalarında önemli bir motivasyon aracıdır.

Lâmiî, mensubu olduğu İslam inancına uygun şekilde emeğin kutsallığına inanan bir şahsiyettir. Ona göre emek değerlidir: “İnsan ancak kendi emeğinin sahibidir”(Lâmi’î-zâde, 1994, s. 101). Kişiler, adalete uygun olarak sundukları hizmete karşılık gelecek şekilde emeklerinin karşılığını almalıdırlar. İşler istenen standartlara uygun olarak yerine getirilmelidir: “(Terzi) Padişahın gönlünden nasıl geçerse işte tam öyle, mükemmel bir elbise biçer. Padişah överek ihsanlar eder” (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 273). Beklenen performansın ortaya konulamaması durumunda fiili performansına uygun bir karşılığın kişiye sağlanması gerekmektedir. Eserde, bir medresede öğrenci olan kişiye okuma kaidelerini bilmediğinden dolayı hak ettiği ücretin (tam akça değil yarım akça şeklinde) verildiği anlatılır (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 216). Lâmiî, ücretin yerine getirilen iş hacmi ile de orantılı olması gerektiğini eserinde yer verdiği bir latife üzerinden bizlere aktarmaktadır. Bir divanenin gözleri görmeyen bir topluluğu anlaştığı bir bedel (adam başına bir pul) karşılığında ırmaktan geçirmesini konu alan latifede bir kişinin suya düşüp kaybolması üzerine divanenin verdiği cevap manidardır: “Ne oldunuz? Sudan çıkınca görürsünüz. Sonra bana bir pul eksik verirsiniz” (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 163).

Öte yandan, liyakate dayalı görevde yükselme politika ve uygulamaları, profesyonel işgücü aracılığıyla iş ve hizmetlerin yerine getirilmesini sağlayıcı bir unsur olarak kamu yönetiminin performansının iyileştirilmesine değer katacak bir yönetim yaklaşımı olacaktır.

Lâmiî, eserinde gerekli liyakate sahip olmayanlara yüksek bir konum verilmesine karşıdır. Aksi bir uygulamanın hukuk ve kamu düzenini bozarak toplumda huzursuzluğa yol açacağını düşünmektedir. Eserde yer alan bir latifede, kendine güvenerek yüksek bir makam verilmesinde ısrar eden şahıs, zamanın Kazaskeri’nden Üsküp Medresesi’ne atanmasını talep ederek, o diyarı Semerkand ve Buhara sahrasına (buralardaki gibi âlimler ve bilim adamları yetiştiren medreselere) döndüreceğini ifade

eder. Kazasker ise, “Buhara sahrasını bilmem ama evvela Kerbela sahrasına döndürürdün” şeklinde mukabelede bulunur (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 213).

Lâmi’î’ye göre liyakate dayalı olmayan/hak edilmeyen bir terfi işinde bireysel ve kamu itibarı da zarar görecektir. Oğlu vefat eden bir vezire başsağlığına giden âlimlerin teselli cümlelerine vezirin verdiği uygun olmayan cevapların yer aldığı latife üzerinden Lâmi’î, düşüncelerini şu şekilde ifade eder: “Bilgisiz (biri bazen) devlette öyle yücelir ki, bilgili onu görünce şaşkınlıktan (söyleyecek bir şey bulmaz) soluğu kesilir. Fakat ibretle (ders alarak) baksan bunun da bir hikmeti var; her bir mevki ve zenginliğin sonunda cezası var.” (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 195).

Lâmi’î, üst görevlere atananların gurur ve kibir gibi duygulara kapılmaması gerektiğini muhtelif latifelerinde dile getirmektedir. Ona göre, görevde yükseltülen kişiler maiyetindekilere iltifat etmeli, yüzlerine bakmalı, hâllerıyla hâllenmeli, ihtiyaçlarını karşılamada gerekli yardımı sağlamalıdır (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 91). Eserde yer verilen bir latifede, kişilere iltifat ve ilgi göstermeyen Kazasker’in görevden azledilmesinin halk nezdinde bir müjde, makama uygun vasıflara sahip kişinin görevde atanmasının ise ikinci müjde olarak nitelendirildiği anlatılmaktadır (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 104).

5.4. Latîfeler’de Disiplin Politikası

Dürüst bir kamu yönetimi açısından etik ihlallerinin uygun yaptırımlarla zamanında karşılıklarının verilmesi önemlidir ve yönetimde etik kültürün güçlendirilmesine katkı sunar.

Lâmi’î’nin eserinde yer verdiği bir latife örneğinde, divane bir davulcunun yersiz davul çalmasından rahatsız olan arkadaşlarının şikâyeti üzerine, hocasının davulcuyla uygun bir lisanda konuşarak zarar görmemesi ve diğerlerinin de rahata ermesi için uygun çözüm yolu önerdiği anlatılmaktadır (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 145). Yöneticinin uygun bir tavırla hatalı davranışı düzeltmeye çalışması gerektiğini bizlere ifade eden bu latife örneği, işyerinde çatışmaların yönetilmesi noktasında da yararlı bir üslubu yansıtmaktadır.

Yine eserde yer alan diğer bir latifeye konu hikâye uyarınca; karnı acıkmış bir divane, bir helvacı dükkânına girerek dükkâncının tatlılarını metheder ve helvasından yer. Helvacı tatlı sözle helvanın bedelini isteyince, divane helvayı yemeğe devam eder. Helvacı, divaneye sözün kâr etmediğini ve tutumuna helva yetmediğini görünce, divaneye gerekli cezayı verir (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 133). Bu hikâye, hatalı davranışla karşılaşıldığında gerekli nasihatlerin verilip hatanın düzeltilmesine çalışılması gerektiğini, hatanın devam etmesi hâlinde ise gerekli yaptırımın uygulanmasını öngörmektedir.

Eser sahibi, uslanması için tımarhaneye gönderilen bir kasaba uygulanan ceza ve tehditleri konu ettiği latife üzerinden hukuka uygun yaptırım uygulanmasının/ceza verilmesinin, suç ve verilen ceza arasında uygunluğun olması gerektiğinin önemine değinmektedir (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 141).

Lâmi’î, eserinde kurum itibarını zedeleyecek hatalı davranış sergileyenlerle ilgili olarak da bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Ona göre, bu tür davranış sergileyenler, idarede muhafaza edilmemelidir. Lâmi’î, eserinde yer verdiği bir beyit üzerinden namussuz kişilerin evde (idarede) tutulmaması gerektiğini bizlere veciz şekilde anlatmaktadır (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 325).

6. LATİFELE’DE ETİK DIŞI DAVRANIŞLA MÜCADELE İÇİN ÖNGÖRÜLEN İZLEME VE KONTROL YAKLAŞIMLARI

Kamu yönetiminde etik davranışın sürdürülebilirliği, etik davranışı teşvik eden ve etik dışı davranışı önleyen yönetim ilke ve politikalarının hayata geçirilmesini, etkin şekilde uygulanmasını gerektirmektedir. Etik yönetim açısından, etik dışı davranış risklerinin yönetimi; şeffaflık, hesap verebilirlik ilkelerinin hayata geçirilmesi; kamuda ihbar ve şikâyet müesseselerinin geliştirilerek etik dışı davranışın önlenmesi; yargı ve denetim müesseselerinin güçlendirilmesi; hediye ve ikram tekliflerinde izlenecek yaklaşımın belirlenmesi gibi yönetim alanları üzerinde hassasiyetle durulmalıdır. Aşağıda, Latîfeler’de bu alanlara karşılık gelen yönetim tavsiyelerine değinilmektedir:

6.1. Latîfeler’de Etikle İlgili Risklerin Yönetilmesine Bakış

Kamu görevlilerinin hizmet sunduğu kamuoyuna karşı etik değerlere uygun davranış sergilemelerini güvenceye almaya yarayacak yaklaşımlardan birisi de etik dışı davranışın ortaya çıkmasına yol açacak riskleri izlemek ve yönetmektir.

Lâmi’î, eserinde risk yönetiminin ve tedbirli olmanın önemli olduğuna dair ifade örneklerini bizlere sunmaktadır. Ona göre, kişinin işlerinde sonradan mahcup olmaması açısından ihtiyatlı davranması temel şarttır: “Eğer dünyada utanıp mahcup olmak istemezsen, bütün işlerinde ihtiyatı (düşünüp taşınarak hareket etmeyi) ihmal etme” (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 327). O, risklerin her zaman farklı şekillerde ortaya çıkmakta olduğunu ve bu nedenle devamlı uyanık olunması gerektiğini ifade etmektedir: “Âlemde meşhur sözdür: “Su uyur düşman uyumaz” (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 205).

Lâmiî, işlerin yürütülmesinde başarı unsurlarından birisini, işin başında düşünerek ihtiyatlı davranmak olduğunu bizlere hatırlatmaktadır: “İyice düşünmeksizin iş yapmaya yöneldin, artık şiddet vakti sıkıntılara katlanman gerekir. İyice düşünmeden bir işe yönelip başlama” (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 313). O, risklerin gerekli tedbirlerle yönetilememesi hâlinde riskten kaçınılması gerektiğini de şu ifadeler üzerinden anlatmaktadır: “Baktın ki o acımasız düşmanla kavga, çekişme ve savaşman bir fayda vermedi, inat edip boşuna uğraşarak ayak direme. Eğer hüner sahibi bir adamsan başını alıp kaç” (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 340).

Lâmiî’ye göre yöneticiler, yönettiği kurumla ilgili risklere karşı uyanık olmalıdırlar. Eserde, sarayında uyuyan yöneticiyi gören bir şahsın A'râf Suresi’nde (97) yer alan ayet mealini okuduğundan bahsedilmektedir: “Bu kavim uyurken üzerlerine Hakk’ın azâbının inmesinden korkmazlar mı?” (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 50). Benzer şekilde diğer bir latîfede de, evine zarar verebilecek kişilerin yakalanması için ev sahibinin gerekli tedbirleri alarak evine gitmesi (bakması) gerektiği hikâye edilmektedir (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 63).

Risk ve tedbir uyumunun gerekliliğini düşünen Lâmiî, bu hususu ele alan latîfe örneklerini de bizlere sunmaktadır. Bir latîfede, gözü ağrıyan bir adamdan bahsedilmektedir. Adam, durumunun kötüleşme ihtimaline karşı arkadaşından çare olabilecek ilaç olup olmadığını sorar. Arkadaşı ise iki yıl süren diş ağrısından dişini çektirmekle kurtulduğunu belirterek gözünün çıkarılmasını önermektedir (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 143).

6.2. Şeffaflık, Gizlilik ve Hesap Verebilme İlkeleri

Şeffaf bir yönetim, her türlü karar, tasarruf, işlem, faaliyet, süreç, ürettikleri ve kullandıkları bilgi ve belgelerle ilgili olarak yönetilenlerin kendilerini izlemelerine imkân tanıyan bir anlayışa sahiptir.

Lâmiî, “yönetimde şeffaflık” kavramının gerekliliğini düşünen bir şahıs olarak eserinde bu ilkenin uygulanmasına dair latîfelere yer vermiştir. Bir latîfesinde, padişahın çok görkemli bir saray yaptırdığını ve bu çalışmasını zamanın âlimlerine, hâkimlerine, âmirlerine ve fakirlerine görüşlerini almak üzere gösterdiğinden bahseder (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 189).

Lâmiî, latîfelerinde şeffaflık-gizlilik dengesine de dikkatlerimizi çekerek, her şeyin ulu orta paylaşılması veya görünür kılınmasının da uygun olmayacağını, bilinmesi ve bilinmemesi (paylaşılmaması) gerekenin bir siyaset dâhilinde ilgililerin bilgilerine sunulmasını önemsemektedir. Bir latîfesinde Kur’an-ı Kerim’den ayetler okuyan görevlinin okuyuşuna dair şu ikazlar yapılır: “Bazı ayetler olur ki, onun yüksek sesle okunması ve şerefli rivayetlerle tekrarı daha iyi kabul edilir. Ve bazısının ise gizleyerek hafifçe, ayrılmaları bırakılarak okunması edebe uygundur...” (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 232).

“Sır” mahiyetindeki bilginin saklı tutulması, yetkili ve ilgili olmayanlarla paylaşılmamasının gerektiği de Lâmiî’nin üzerinde durduğu önemli bir yönetim ilkesidir. O bu düşüncesini şu veciz ifadeyle bizlere sunmaktadır: “Sakın etraf boş diye ev sırrını açığa çıkarma; çünkü adam gibi duvarın da kulağı vardır” (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 288).

Lâmiî, bir latîfesinde kimya bilgisine sahip olduğu iddia edilen bir şahısla Mısır sultanı arasında geçen olayları öğrenen, bu tür olayları yazıp defter tutan ve toplantı yerlerinde başkalarına anlatan bir şahıstan bahseder. Yaptığı işin günümüz gazeteciliğine karşılık geldiği düşünülen bu şahısla sultan arasında geçen diyalog, yönetim uygulamaları hakkında doğru ve ön yargısız bilgi paylaşmanın önemini ortaya koymakta, devlet yönetiminde bunun makul ve makbul görüldüğünü anlatmaktadır (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 267).

Hesap verebilirlik, sorumluluk mevkinde olanların yapmış oldukları faaliyetlerin sonuçlarına ilişkin adına yetki kullandıkları kişilere veya otoriteye karşı kendini hukuksal olarak sorumlu saymalarıdır (Tutar ve Altınöz, 2017, s. 15). Müellifimiz latîfelerinde kişilerin öncelikle Allah’a hesap vermekle yükümlü olduğunu hatırlatmaktadır. Eserdeki bir latîfede, çevresindekilere kendi faziletlerini arz ederek sözler söylediğini ifade eden ve övünen bir kişiye âlim bir şahsın “Bunlara bu cevabı vermişsin amma, Allah’a yarın ne cevap vereceksin onu söyle!” dediğinden bahsedilir (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 58).

Eser, kamu görevlilerinin hesap verebilmeleri gerektiğine dair latîfe örnekleri de içermektedir. Eserdeki bir latîfeye göre, bir şahıs İstanbul’a gelerek Bursa’da haksız yere halka sataşan görevlilere dair vezirlere bilgi verir. Bunun üzerine, vezirlere halka edilen zulümlere ilişkin olarak görevlilere hesap sormak üzere müfettiş görevlendirmek isterler (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 188). Bu örnek, müellifin idare içerisinde hesap sorma mekanizmalarının varlığına ihtiyaç olduğunu düşündüğünü bizlere göstermektedir. Diğer bir latîfe örneğinde de, usulünce namaz kıldırmayan görevliden ona uyan halkın hesap sorduğu anlatılmaktadır (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 238). Latîfeye konu hikâye kahramanları üzerinden müellifin, yönetilen halkın, hizmetinden yararlandıkları/tabii oldukları yönetici konumundaki lidere de hesap sorulabilmesini öngördüğü anlaşılmaktadır.

6.3. Denetim ve Yargıya Duyulan İhtiyaç

Denetim fonksiyonu, şeffaf, hesap verebilir kamu yönetiminin güvence taşlarından birisidir. Denetimin temel amacı, var olanı ortaya koyup olması gerekenle karşılaştırmaktır. Bu niteliğiyle denetim, standartlara uygunluk arayışı olarak tanımlanabilir (Köse, 2007, s. 5).

Lâmiî, iyi bir yöneticinin yönettiği idareyi tanıması, güçlü ve zayıf yönlerinin farkında olması, maruz kalacağı tehlikelere karşı uyanık olması ve gerekli iyileştirme tedbirlerini alması gerektiğini öngören bir düşündürdür. Bunları sağlayacak yöntemlerden birisi de denetimdir: “Reis, sarayında olup bitenleri gözleyendir. Sen başkalarının olup bittiklerini gözlüyorsun, (o hâlde) reis değilsin” (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 64). Onun “denetim” kavramını, “ayna” metaforu üzerinden ele aldığı düşünülmektedir. Eserde yer verilen bir latîfede, çirkin suratlı bir kişinin yolda giderken bulduğu bir aynada yüzünü gördüğü ve kızgınlıkla aynayı yere vurduğu anlatılır (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 302). Ayna/denetim fonksiyonu da gördüğünü olduğu gibi, tarafsız şekilde, kimsenin etkisi altında kalmadan yansıttığı için kişi/kurumların kendileri hakkında doğru bilgiye sahip olmalarını sağlamaktadır. Lâmiî’nin bu yaklaşımından, onun devlet yönetiminde de “ayna” görevi üstlenecek kurumlara ihtiyaç duyduğu sonucuna varabiliriz. Zikredilen latîfede sokakta bulunan “ayna”, denetimin bağımsız, herhangi bir kuruma/kişiye bağlı olmadığını, kimsenin etkisi altında kalmadan işlevini yerine getirdiğini sembolize etmektedir.

Öte yandan yargı fonksiyonu da, devlet yönetiminde “adaletin dağıtılması” işinde önemli bir rol oynamaktadır. Lâmiî’nin eserine baktığımızda, onun öncelikle Kadı’nın temel görevine işaret ettiği anlaşılmaktadır. Zamanın İstanbul Kadısı ile Rum abdallarından birisi arasında geçen bir diyalog üzerinden Kadı’nın temel görevinin “şeriat (hukuk) hükümlerini tatbik ve doğruyu yanlıştan ayırmak” olduğu vurgulanmaktadır. Bahse konu latîfede mahkemeye varan Kadı’ya gösterilen tazim, tekrim ve hürmet üzerinden bu makamın bunlara layık olduğu ve aynı zamanda bu makamı işgal edenlerin de bu iltifatlara mazhar olacak vasıflara sahip olması gerektiği anlatılmaktadır (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 87).

Lâmiî, kadıların mesleki ve hukuki davranış kurallarına öncelikle kendilerinin uymaları gerektiğini çeşitli latîfelerinde hatırlatmaktadır. Gece sarhoş olarak bulunup kadı mahkemesine getirilen bir ihtiyarla Kadı’nın konuşmaları bizlere bu esası hatırlatmaktadır. Latîfede, Kadı’nın şarabın haram olduğunu hatırlatması üzerine ihtiyarın, giyilmesinin caiz olmadığı ipek ibrişim kaftanını neden giydiğini Kadı’ya sorduğu anlatılmaktadır (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 293).

Lâmiî’ye göre, adil bir yargılama için şikâyet edilenin de dinlenilerek hükme varılması gerekmektedir (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 291). O, yargılamada “şahitlik” ve “yemin” kavramlarının önemli olduğunu öngörerek, şahidin iddia eden için, yeminin ise inkar eden için olduğunu bizlere bildirmektedir.

Lâmiî, yargılama sürecinde ileri sürülen delillerin mevzuata uygun olması hâlinde bir karara varılabileceğini ifade ederek, delillerin hukukiliği konusuna dikkatlerimizi çekmektedir: (Kadı şikâyet edilene şöyle sormaktadır) “O nişan ve hüneri nedir görelim? Eğer şeriatı uygunsuzsa bir netice verelim” (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 225).

Lâmiî, kadıların görevlerini tarafsızlık ilkesine uygun şekilde yerine getirilmesinin önemli olduğunu düşünmektedir. Kadı, makam korkusuna kapılıp “güçlü-zayıf hasım” ayırımı yapmamalı (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 203); taraflardan rüşvet almamalı, doğruyu yanlıştan ayırmalıdır (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 185).

6.4. Latîfeler’de Etik Dışı Davranışla Mücadele İçin Öngörülen Diğer Yönetmelik ve Yaklaşımlar

Eserde, etik dışı davranışlarla mücadele açısından hediye ve menfaat temini, yönetilenlerin idarenin işleyişi hakkında bilgi sahibi olması ve yönetime katılması, ihbar ve şikâyet başvurularının yönetilmesi gibi alanlarda müellifin bakış açılarını görebilmemiz mümkündür. Aşağıda bu bakış açılarına değinilecektir:

6.4.1. Lâmiî’nin Hediye ve Menfaat Temini Konusuna Bakışı

Kamu görevlilerinin kendilerine sunulan hediye, menfaat, ikram veya rüşveti kabul etmemeleri, karşı taraftan bu tür bir beklenti oluşturmamaları kamu yönetimlerinin dürüstlük imajlarını korumaları ve sürdürmeleri açısından önem taşımaktadır.

Lâmiî, “kadı” unvanı üzerinden devlet görevlilerinin rüşvet sayılabilecek hediye, ikram ve menfaati kabul etmemeleri gerektiğini bizlere ifade etmektedir (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 185). Eserde yer alan latîfelerden Lâmiî’nin, yöneticinin, sergileyeceği başarılı performans nedeniyle kamu görevlisini ödüllendirebileceğini ve hediyeler verebileceğini düşündüğünü anlamaktayız. Şahın sarayından kıymetli hediyelerle ve çokça parayla eve gelen bir tabiple oğlu arasındaki konuşmayı konu edinen bir latîfede, padişahın tabibin ferasetine, ustalığına ve keskin bilgisine istinaden hediye ve ikramları sunduğu anlatılmaktadır (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 246). Diğer bir latîfe örneğinde de sultanın has kulları arasında yer verdiği şahsa, açık kalpliliği ile yaptığı konuşmaya istinaden hediyeler verdiği anlatılır (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 93).

Öte yandan, kamu hizmetinde kamu görevlisinin özel menfaatinin hizmetin genel amacı olan kamu yararı ile karşı karşıya gelmesi hâlini anlatan “çıkarcı çatışması” kavramı, etik dışı davranışların ortaya çıkma ihtimalinin yüksek olması nedeniyle

yönetilmesi gereken önemli bir yönetim alanına işaret etmektedir. Kamu hizmetinde özel menfaatin kamu yararına tercih edilmesinin örneğini içeren bir latifede, bir kamu hizmeti olarak camide günde beş defa namaz kıldırma faaliyetinin bireysel arzular/menfaatler nedeniyle üç defa yapılmasına karar verildiğinin hikâyesi anlatılmaktadır (Lâmi'î-zâde, 1994, s. 372). Lâmiî, bu örnekle kamu hizmetinde özel menfaatin kamu menfaatinin yerini alması durumunda kamu hizmetinin tam olarak yerine getirilemeyeceğini bizlere hatırlatmaktadır: “Nefsin arzu ettiklerini tam verisen, tam işi eksik yaptığını göreceksin.” (Lâmi'î-zâde, 1994, s. 373).

6.4.2. Lâmiî'nin Yönetilenlerin Bilgi Edinme Haklarına Dair Yaklaşımı

Bilgi edinme özgürlüğü, vatandaşların kamu idarelerinin faaliyetlerinden ve kendilerine yönelik eylemlerinden bilgi sahibi olmalarını içermektedir (Uzun, 2005, s. 230).

Müellifimiz, yönetilenlerin yöneticilerden bilgi talebinde buldukları latife örneklerine eserinde yer vermektedir. Eserde yer alan bir latifede, edepsiz, kötü sözlü bir kişinin mü'minlerin emiri Hz. Ali (ra)'nin önüne gelerek yaptığı konuşmadan bahsedilmektedir. Söz konusu kişi, ondan önceki yöneticilerde görülmediği hâlde onun yönetiminde kavga, ihtilaf ve bozukluk olduğunu iddia ederek bunun nedenini sormakta, Hz. Ali (ra)'da gerekli cevabı vererek kişinin yönetime dair bilgi talebini sözlü olarak karşılamaktadır (Lâmi'î-zâde, 1994, s. 43). Diğer bir latife örneğinde de evinde, sarayında maiyette ve hizmette çalışanların selamını almayan, onlara ilgi ve iltifatta bulunmayan, sözlerini dinlemeyen Rumeli Kazaskeri'ne bu davranışının nedeni hakkında sual yöneltildiği ve onun da cevap verdiği anlatılır (Lâmi'î-zâde, 1994, s. 193).

6.4.3. Lâmiî'nin Yönetime Katılma Anlayışı

Kamuda yönetime katılımın teşvik edilmesiyle, kamu yararına uygun politikaların geliştirilmesine, hukuka uygun icraat yapılmasına, yönetimde şeffaflık ilkesinin güçlenmesine destek sağlanmış olacaktır.

Lâmiî, eserinde yer verdiği latifeler üzerinden yönetilenlerin yönetime katılımı gerektiğini ortaya koymakta, ancak bunun için bazı ön şartları ileri sürmektedir. Ona göre yönetime katkı sunarak katılımda bulunmak isteyenlerin “iyi niyetle ve kamu yararını gözeterek” bu desteği sağlaması gerekmektedir (Lâmi'î-zâde, 1994, s. 80). Yönetime katılımın kamu yararı amaçlı olması gerektiğine işaret eden bir latife örneğinde dönemin büyükleri tarafından iltimas üzerine bir şahsa medrese (görevi) verilmesinin talep edildiği, Kazasker'in talebe konu kişinin ilim ve marifetle asla ilgi ve alakasının olmadığını belirttiği ifade edilir (Lâmi'î-zâde, 1994, s. 214).

Yönetilenlerin yönetime katılım desteğinin kabul gördüğüne dair latife örneklerine de eserinde yer verilmiştir: Bir yeniçeri taifesinin görevlendirmelere dair taleplerini İshak Paşa'nın olumlu karşılaması gibi (Lâmi'î-zâde, 1994, s. 192). Diğer bir latife örneğinde ise, yöneticiye “kimya” ilmini gösteren şahsın yöneticiden bu bilgiyi kimselerle paylaşmamasını ve bu ilimle elde edeceği bütün mal ve parayı Allah yolunda gazaya harcamasını talep ettiği, böylece yöneticinin yönetim tarzını etkileyici taleplerde bulunduğu, yöneticinin de bu talepleri kabul ettiği anlatılır (Lâmi'î-zâde, 1994, s. 262).

Lâmiî, yöneticilerin yönetim işlerine yönetilenlerin katılımını teşvik etmesi gerektiğini düşünmektedir. Eserinde yer verdiği bir latife örneğinde, bir padişahın görkemli bir saray yaptırdığı, zamanın âlimlerini, hâkimlerini, civarının âmirlerini ve fakirlerini davet ederek yapılan binanın kusuru veya görünen bir noksanının olup olmadığı konusunda onların görüşlerine başvurduğu anlatılır (Lâmi'î-zâde, 1994, s. 190).

6.4.4. Lâmiî'nin Kamuda İhbar ve Şikâyetlerin Yönetilmesine Dair Bakışı

Kamu yönetimlerinde kamu itibarının zedelenmesine, kamu zararının oluşmasına yol açabilecek davranışlara şahitlik edilmesi durumunda, bu davranışlara dair yetkili mercilere bildirimde bulunulması devlet görevlileri ve diğer kişilerin bir sorumluluğudur. Öte yandan, haksızlığa uğrayan ve mağdur olan yönetilenlerin kendi aralarında veya kendileri ile devlet kurumları arasındaki hak arama gayretleri de adaletin sağlanması bağlamında kamu yönetiminde şikâyet başvurularının iyi şekilde yönetilmesini zorunlu kılmaktadır.

Lâmiî, kamu yönetiminin de dâhil olduğu toplumsal yaşamda ihbar ve şikâyet yönetim mekanizmalarının gerekliliğine eserinde yer verdiği latifeler üzerinden ifade etmektedir. Müellif bir latifesinde Birader Kasım adında arif bir kişinin Bursa'dan İstanbul'a geldiğinde divandaki vezirlerin kendisinden halkın durumuna ve Bursa'daki kamu görevlilerinin halka yönelik tutum ve davranışlarına dair sualler yönelttiğini anlatır (Lâmi'î-zâde, 1994, s. 185). Bu örnek üzerinden değerlendirildiğinde, Lâmiî'ye göre yöneticiler halkın durumundan, kamu görevlilerinin halka karşı olan davranışlarından haberdar olmalı ve bu amaçla haber alma kaynak veya araçlarını geliştirmelidirler. Lâmiî, eserindeki latifeleri üzerinden hatalı davranışla ilgili haber alma araçlarının (ihbar bildirim araçlarının) önemine dikkati çekmektedir. Bir latifede, terzinin çırağına “Eğer bir daha benim kaftan keserken parça aşırmağa meylimi görürsen, “Usta sancak!” de” (Lâmi'î-zâde, 1994, s. 275) diye tembih ettiği anlatılır. Diğer bir latifede de, uzun bir yolculuğa çıkan ev sahibinin evdeki hizmetçiye bir beyaz elbise ve mavi boya bıraktığı, ev

içerisinde hatalı, uygunsuz bir davranışın görülmesi üzerine hizmetçi tarafından mavi boyadan beyaz elbiseye bir nokta konulmasının, böylece hatalı davranışların farkına varılmasının istendiği anlatılmaktadır (Lâmi’î-zâde, 1994, 99).

Eserde, şikâyet politikası bağlamında şikâyetlerin kadılık makamına yapıldığını anlatan latife örneklerine yer verilmektedir. Bir latifede, sevdiği köpeğinin ölmesi üzerine onu kefenleyip defneden, akşam misafirlerine yemek ikram eden bir şahsın tabiri caizse “eski köye yeni adet getirerek” dini inanış uygulamalarında bozukluğa yol açması nedeniyle kadıya şikâyet edildiği anlatılır. Bu latifede, şikâyet politikası bağlamında köpek sahibinin çağırıldığı ve savunmasının alındığı anlatılarak “ikincinin sözünü dinlemedikçe kimsenin hakkında hüküm verme” şeklindeki yargılama esasının hatırlatıldığı anlaşılmaktadır (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 205).

Şikâyetlerin yönetilmesine ilişkin süreçlerde görev alanların genel olarak şikâyet konusu hatalı davranışla aynı mahiyette sayılabilecek davranışları sergilemeyen kişiler olması müellifin dikkatlerimizi çekmeye çalıştığı diğer bir konudur (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 293).

Lâmiî’ye göre, şikâyet yönetim süreçlerinin, nihayetinde haklıyı haksızı tarafsız şekilde ayırarak adaleti sağlamaya hizmet etmesi gerekmektedir. Eserde bahsedilen bir latifede, Bey’inden dayak yiyen bir maskaranın neden şikâyet yoluna başvurmadığının sorulması üzerine, başvurunun anlamsız olacağı, zira haklı olanın değil, güçlü tarafın desteklediği ima edilmektedir (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 299).

Lâmiî, konu yargıya taşınmadan şikâyetin yönetilmesi gerekliliğini de öngörmektedir. Ona göre, şikâyet edilen hususlarda şikâyet edilen tarafla uygun bir dille görüşülerek de meseleler halledilebilecektir. Bir latifede, davul çalarak arkadaşlarını rahatsız eden ve bu nedenle arkadaşlarının hakkında şikâyetçi olduğu Davulcu Dede’ye hocası uygun bir dille nasıl davranması gerektiği hususunda tavsiyede bulunmaktadır (Lâmi’î-zâde, 1994, s. 145).

7. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çalışmanın ana konusu olan kamu yönetiminde etik anlayışın güçlendirilmesi yönüyle Lâmiî’nin mesajlarına bakıldığında, onun fikir dünyasındaki kamu yönetimi anlayışının resmini çizebilmenin mümkün olduğu düşünülmektedir.

Kamu ahlakının dolayısıyla etik yönetim anlayışının güçlendirilmesi açısından öncelikle kamu yönetimi işleyiş ve yapısının üzerinde yükseleceği temel değerlerin neler olduğunun bilinmesi gerekir. Lâmiî’nin zihnindeki kamu yönetimi, her iki dünya saadetini sağlayacak olan değerlerden bağımsız değildir. Onun zihni yapısı, başta “adalet” olmak üzere değerlerin tarafında bir duruş sergiler. Ona göre, kamu görevlilerinden beklenen davranış standartlarını ortaya koyan etik kodlar tarif edilmelidir. Lâmiî, doğruyu yanlıştan ayırt edebilen kişiyi adam saymakla, kamu yönetiminin de kişiyi bu minvalde geliştirecek eğitim alt yapısına sahip olmasını istemektedir. O, kamu görevlilerinin “doğru” ve “yanlış” davranış bilgisini öğrenmelerinde sorumluluk sahibi olduğunu düşünür. Devlet yöneticilerinin değerlere uygun davranış sergilemelerini ve yönetilenlere rol model olmaları gerektiğini düşünen Lâmiî’ye göre, yönetilenlere söz ve fiilleriyle bir tutarlılık içerisinde örnek olamayanlar, diğer kişilerin hatalı davranış sergilemelerinde de pay sahibidirler. Lâmiî, dürüst bir kamu yönetiminin oluşumunda, kamu görevlilerinin ihtiyaç duyacakları danışmanlık desteğinin önemli olduğunu, deneyimli, tecrübeli, doğruyu yanlış ayırt edebilen kişiler marifetiyle bu desteğin sağlanması gerektiğini öngörmektedir.

Lâmiî’nin değerlere uygun bir kamu yönetimi inşasında dikkati çektiği önemli bir alan da çalışanların yönetilmesine dair politikalar dünyasıdır. Ona göre, doğruluğa, dürüstlüğe, profesyonelliğe dayalı bir kamu yönetimi için idarenin değerlerine uygun şahısların öne açılması, makam ve mevkilerde bunlara yer verilmeli ve istihdam edilenler bu minvalde yetiştirilmelidir. Kamu yönetiminin istihdam politikalarının önemli bir alanını oluşturan görevlendirme politikaları açısından müellifin “doğru kişiyi doğru işte” görevlendirme anlayışına sahip olduğu söylenebilir. Müellif, yetkin bir işgücü açısından yapılan işlerin hakkıyla değerlendirilip ücretlendirilmesine önem vermekte, çalışma disiplininin ve hatalı davranışın uygun şekilde yönetilmesi gerekliliğini hatırlatmaktadır.

Lâmiî’nin eserinde etik değerlerin korunması, etik davranış ihlallerinin önüne geçilmesi için çizdiği resme bakıldığında, onun, etik davranışla ilgili olanlar da dâhil kamu yönetiminde risklerin uygun şekilde yönetilmesi gerekliliğine vurgu yaptığı anlaşılmaktadır. Şeffaf bir kamu yönetiminin halkın bilgilendirilmesi ve yöneticilerin doğru adım atmaları noktasında temel ihtiyaç olduğunu düşünen müellif, bu bağlamda kamu yönetiminin hesap verebilir bir yapıda olması, bunu sağlayacak denetim-yargı gibi müesseselerin güçlendirilmesi, bilgi edinme hakkının kullanımının teşvik edilmesi gibi gerekliliklere işaret etmektedir. Lâmiî’ye göre hatalı davranışın önüne geçilebilmesi açısından hediye ve menfaat kabulü, rüşvet gibi alanlara dair yönetim politikalarının tarif edilerek çalışanların bilgisine sunulması gerekmektedir. O, adaletin tecellisi, haklının haksızın ayrılması, doğru davranışın teşvik edilerek yanlış davranıştan caydırılması açısından ihbar ve şikâyet mekanizmalarının güçlendirilmesinin önemli olduğunu düşünmektedir. Lâmiî, katılımcı bir yönetimden yana olan tavrını eserinde yer verdiği latifelerle ortaya koymaktadır.

Çalışmanın sonucunda, kurumlar, kavramlar ve yönetim şekilleri değişse de Lâmiî'nin eserinin kamuda günümüz etik yönetim gerekliliklerine karşılık gelecek bakış açılarını bizlere sunduğunu ifade etmek mümkündür. Bu da eserin kamu yönetimi disiplinine de değer katan bir çalışma olduğunu bir kez daha teyit etmiş olmaktadır.

Odağında insan olan meselelerin özünde yatan sebep sonuç ilişkilerinin dayandığı yönetim paradigmaları bugünün olduğu gibi geçmişin de konusunu oluşturmuştur. Tarih, kamu gücünün hiçbir sınırlamaya tabi olmaksızın keyfi kullanılmasının yol açtığı tahribat hikâyeleriyle de doludur. Dolayısıyla, kamu gücünün nasıl kullanılması gerektiği sadece bugünün konusu olmamış, geçmiş dönemlerin de konusu olmuştur. Bu nedenle, kamu yönetimlerinin ahlakilik anlayışı üzerine geliştirilmesi süreçlerinde karşılaşılan meselelerde günümüz anlayışlarını da dikkate alarak kendi öz kaynaklarımıza rücu etmek, günümüze tevâris eden kadim bilginin ışığında meselelere bakmamıza yardımcı olacaktır. Türk edebiyatının önde gelen isimlerinden Sezai Karakoç'un dediği gibi (1986, s. 7); "Kulağımızı Anadolu toprağına dayayalım, bir Anadolunun göğsüne bastıralım: bu toprağın derinliklerinde hangi ses var, bu insanın kalbi ne diyor, bir bakalım." Köklü geçmişimizden gelen seslere kulak verdiğimizde, geleceğimize emin adımlarla adım atma noktasında ecdadımızın desteğini de yanı başımızda bulmuş olacağız.

Ünlü şair ve düşünür Necip Fazıl da bir eserinde şöyle ifade ediyor: "Ruhumuzu, tarihimizi, daha nice şeyimizi yeniden keşfetmek borcunda olduğumuz gibi, bilindiği sanılan neler var ki, onları yeniden ele almak ve özlerine nüfuz etmek mecburiyetindeyiz." (Kısakürek, 2013, s. 9). Bu çalışma, ağırlıklı olarak kutsal metinler, nasihatnameler ve mevzutta görmeye alıştığımız devlet yönetim esaslarını Osmanlı döneminin ünlü düşünürü ve nüktedanı Lâmiî'nin mizahi hikâyelerini ve sözlerini derlediği bir eser üzerinde görmeye çalışmaktadır. Bu nedenle çalışmanın, milli kimliğimizin dayandığı ve dayanması gereken değerlerin anlaşılmasında, kendimizi yeniden keşfetmemizde ve meselelerimize ecdadın gözüyle bakmamızda bir nebze olsun katkı sağlayacağı ümit edilmektedir.

YAZAR BEYANI

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Etik Kurul Onayı: Bu araştırma etik kurul izni gerektiren analizleri kapsamadığından etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Yazar Katkıları: Yazar çalışmanın tümünü tek başına gerçekleştirmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Altunel, İ. (2003). Latife. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 27. Cilt, Ankara
- Bayraktar, F. (2015). Birlikte yaşamının ontolojik ve etik temelleri üzerine, A. Kavlak ve M.E. Kala (Ed.) Birlikte yaşamak içinde, (s.59-71). Ankara: Hece Yayınları
- Çavuşoğlu, M. (1995). Letâyif-nâmeler ve Nasreddin Hoca, Türk edebiyatı, İstanbul 1995, sayı 255, s. 23-24, Ekinci, R. (2013). Fehîm-i kadîm'in latîfeleri: tercüme-i letâyif-i kibâr-i kümmelîn, turkish studies - international periodical for the languages, literature and history of turkish or turkic 8(4), 749-768. 05 Mart 2021 tarihinde <https://turkishstudies.net/dergiamdetay.aspx?id=4827> adresinden erişilmiştir.
- Develioğlu, F. (2006). Osmanlıca-türkçe ansiklopedik lügat, Ankara: Aydın Kitabevi
- Eroğlu, S. (2011). Lâmiî çelebi üzerine yapılan çalışmalar bibliyografyası, B. Kemikli. ve S.Eroğlu. (Ed.) Bursalı Lâmiî Çelebi ve dönemi içinde, (s.118-127). Bursa:Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları
- Esir, H. A. (2011). Lâmiî Çelebi'nin münşeat'ında müellifin kendisi ve Bursa ile ilgili verdiği bazı bilgiler, B. Kemikli. ve S.Eroğlu. (Ed.) Bursalı Lâmiî Çelebi ve dönemi içinde, (s.281-311). Bursa:Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları
- İsen, M. (1999) Latifi tezkiresi, Ankara: Akçağ
- Kaplan, Ç. (2009). Kamu yönetiminde etik ve kamu çalışanlarının etik kavramını algılayışları, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,14(3),343-355
- Karakoç, S. (1986). Günlük yazılar I farklar, İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karataş, T. (2019). Ansiklopedik edebiyat terimleri sözlüğü, İstanbul: İz Yayıncılık
- Kısakürek, N. F. (2013). Nasreddin hoca- ızahlı fıkralar, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları
- Köse, H. Ö. (2007). Dünyada ve Türkiye'de yüksek denetim, T.C. Sayıştay 145. Kuruluş Yıldönümü Yayınları. 05 Mart 2021 tarihinde https://www.sayistay.gov.tr/Upload/95906369/files/yayinlar/Dunyada_Turkiyede_Yusek_Denetim.pdf adresinden erişilmiştir.
- Lâmiî'-zâde, A. Ç. (1994). Latîfeler, (Haz:Y. Çalışkan), MEB Yayınları, İstanbul
- Meriç, C. (2009). Kırk ambar, lehçe-t-ül hakayık, Cilt 2, İstanbul: İletişim Yayınları
- OECD (2005), "Public sector integrity, a framework for assessment". 05 Mart 2021 tarihinde http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/governance/public-sector-integrity_9789264010604-en#_WZVPclFJaUk adresinden erişilmiştir.
- OECD, (2017). OECD recommendation of the council on public integrity. 05 Mart 2021 tarihinde <http://www.oecd.org/gov/ethics/OECD-Recommendation-Public-Integrity.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Pala, İ. (2020). Ansiklopedik divân şiiri sözlüğü, İstanbul: Kapı Yayınları
- Stroll, A.A vd.(2014). Etik kuramları, (Derl. ve Çev: Mehmet Türkeri), İstanbul: Lotus Yayınevi

- Öztürk, M. (2017).Bahri efendi'nin letâifnâme'si ve letâifnâme'sinden mizah örnekleri, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED], 59,s. 75-96. 05 Mart 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/308856> adresinden erişilmiştir.
- TDİ, (2020), "Letâifnâme". 05 Mart 2021 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/letaifname> adresinden erişilmiştir.
- Tökel, D. A. (2011). Lâmi'i-zâde'nin letaif'inde ayetlerin gündelik hayatta kullanımı, B. Kemikli. ve S.Eroğlu. (Ed.) Bursalı Lâmiî Çelebi ve dönemi içinde, (s.311-325). Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları
- Tutar, H. ve ALTINÖZ, M. (2017). Hesap verebilirlik bağlamında iç denetim ve sorun alanları: eleştirel bir analiz, Bartın Üniversitesi I.I.B.F. Dergisi, 8 (15). 05 Mart 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/326774> adresinden erişilmiştir.
- Uzun, T. (2005). Kamu yönetiminde değişim ve bilgi edinme hakkı, SÜ IIBF Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 5(9), 228-256. 05 Mart 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/289587> adresinden erişilmiştir.
- Yavaş, D. (2011). Nakkaş Ali ve Lâmiî Çelebi'nin Bursa'nın sanat hayatına katkıları, B. Kemikli. ve S.Eroğlu. (Ed.) Bursalı Lâmiî Çelebi ve dönemi içinde, (s.103-110). Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları
- Yediyıldız, M.A. (2011). Lâmiî çelebi dönemi siyasi ve sosyal hayat, B. Kemikli. ve S.Eroğlu. (Ed.) Bursalı Lâmiî Çelebi ve dönemi içinde, (s.69-75). Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları